

AYN RAND'IN SİYASET FELSEFESİNDE BİREYSEL HAKLARIN MUTLAKLIĞI SORUNU

Naci İSPİR*

Özet: Rand'a göre insan hakları, insanın doğasına dayalı haklardır. Yani, insan haklarının kaynağı her türlü otoriteden bağımsız olan insanın doğasıdır. İnsan dünyada mutlu bir şekilde yaşayacaksa, kendi hür yapısına göre davranmak, değerleri için çalışmak ve emeğinin ürünlerini muhafaza etmek onun hakkıdır. Bir hak, bireyin eylem özgürlüğünü toplumsal çerçevede tanımlayan ve tasvip eden moral ilkedir. İnsanın en temel hakkı hayat hakkıdır. Hayat hakkının gerektirdiği diğer haklar ise özgürlük, mülkiyet ve mutluluğu arama hakkıdır. Bütün haklar insan hayatının ahlakın ölçütü olduğu gerçeğinden kaynaklanır. Haklar, insan yaşamını korumak için gerekli eylemlere yöneliktir. Bu nedenle haklar, toplumun işleyiş sürecine uygulanmış olan etiğin sonuçlarıdır.

Anahtar Kelimeler: Hak, özgürlük, mülkiyet, hayat, mutluluk.

İnsanoğlu felsefeyi temel bir ihtiyaç olarak düşünmektedir. Düşünmek ve eylemde bulunmak yaşabilmesinin önkoşulu olduğu için insanoğlu böyle bir etkinliği var olmanın temel bir koşulu olarak kabul etmektedir. Ancak insanın ihtiyaç duyduğu felsefe doğru olan felsefedir. Bir başka ifadeyle insan, realiteyle uyumlu olan felsefeye ihtiyaç duymaktadır. Felsefe insan yaşamındaki temel faktör olduğu için insanın aklını ve karakterini, ulusların kaderini şekillendiren asıl kuvvettir. Felsefe, insanı, varlığı ve insan-varlık ilişkisinin ana niteliklerini inceler. Sadece belli şeylerle uğraşan diğer bilimlerin aksine felsefe, evrenin var olan her şeyle ilgili olan yönleriyle uğraşır. Bilgi alanı içinde özel bilimler ağaçlardır, felsefe ise ormanı var eden topraktır.¹

Felsefenin insanlara söyleyeceği bir çok şey olmasına rağmen, asıl sorun şudur: Doğal kanunlarla yönetilen ve bu nedenle istikrarlı, sabit, mutlak ve anlaşılması mümkün olan bir evrende mi yaşıyorsunuz yoksa anlaşılmasız bir kaos içinde, açıklanamayan mucizeler girdabında veya aklınızın kavrayamadığı, bilinmesi mümkün olmayan, kestirilemeyen bir ortamda mısınız? Etrafınızda gördüğünüz şeyler gerçek mi, yoksa onlar sadece bir illüzyon mu? Onlar, herhangi bir gözetenden bağımsız olarak mı vardılar yoksa bir gözeten tarafından mı yaratıldılar? Bu sorulara ne türden cevaplar verirseniz verin, hangi yargılara ulaşırsanız ulaşın, bunu izleyen başka bir soruyu cevaplama zorunluluğu içerisinde olacaksınız: Bilgi nedir? İnsan, bilgiyi bir akıl işlemiyle mi elde eder yoksa doğaüstü bir güçten gelen anlık bir ilham yoluyla mı? Akıl, gerçeği kavramaya muktedir midir yoksa insan, aklından daha üstün bir diğer

*Y.Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo-Televizyon ve Sinema ABD

¹ Ayn Rand, Philosophy: Who Needs It, New American Library, New York, 1982, s. 2

idrak melekesine mi sahiptir? İnsanoğlu kesinliği elde edebilir mi yoksa sürekli Őpühe içinde boğulmaya mahkûm mudur?

Yukarıdaki soruların birinci kısmı metafiziğin inceleme alanı içerisinde yer alırken; ikinci kısım sorular, insanın kavrama yollarını inceleyen epistemolojinin alanı içerisinde bulunmaktadır. Bu iki dal, felsefenin teorik temelini oluŐturur. Üçüncü dal olan etik, felsefenin teknolojisi olarak kabul edilir, epistemoloji ve metafiziğe bağlıdır.² Etik, tüm varlıklar için değil sadece insan için geçerlidir. Etik, insanın tercihlerine ve davranıŐlarına -yaŐamın gidiŐatını belirleyen tercih ve davranıŐlara- yol gösteren bir değerler sistemini tanımlamaktadır. Etik sahada sorulacak olan sorular ise Őunlardır: İnsan için iyi ve kötü olan nedir ve niçin? İnsanın asıl olarak ilgilendiği Şey zevk peŐinde koŐmak mı yoksa acıdan kaçınmak mı olmalıdır? İnsan, hayatının amacı olarak kendini geliŐtirmeyi mi yoksa kendini yok etmeyi mi Őeçmelidir? v.b.

Bu tür kaygıları temele alan Rand, varlığın önceliğine inanıyordu. Yani, varlığın düşünmeden önce geldiğine, düşünün bir süje olsa da olmasa da varlığın var olduğuna ve bu durumun düşünmeden bağımsız olduğuna inanıyordu. Bu düşüncelerinden dolayı Ayn Rand, ontolojik açıdan bir realist olarak kabul edilmektedir.³ Ona göre, dıŐ dünya kendi başına vardır ve biz, düşünce ve duygularımızla onu deđiŐtirmeyiz. Francis Bacon'dan alıntı yapan Rand, Őöyle diyor: Doğa, yine doğanın kurallarına uyulursa kontrol altına alınabilir. İnsanın arzu ve isteği onu deđiŐtirmeyiz. İnsan, bir iş yaparken gerçekteŐirdiđi pratiği yalnızca doğal cisimler üzerinde yapabilir veya yapamaz. İnsan söz konusu işi yapamadığı zaman, doğa iÇin geri kalanını kendiliğinden yapar.⁴

Rand'a göre insanın algıladığı Şey var demektir ve kişi ancak bir bilince sahip olarak var olur, çünkü bilinç var olanı algılayabilme gücüdür. Eğer hiçbir Şey var değilse bilinç de var olamaz. Bilinçlendirecek hiçbir Şeyi olmayan bir bilinç, içten çeliŐkili ya da terimler arasında bir çeliŐmeyi ifade etmektedir. Kendinden başka hiçbir Şeyin bilincinde olmayan bir bilinç de terimlerde bir çelişki dile getirir. Kendini bir bilinç olarak tanımlamadan ya da kimliklendirmeden önce, bir Őeylerin bilincinde olması Őarttır. Eğer algılıyorum dediğiniz Şey var değilse, sizin sahip olduğunuz o Şey de bilinç değildir.⁵

Rand'ın varlık hakkında yapmış olduğu açıklamalara bağlı olarak doğal bir Şekilde Şu soru ortaya çıkar: Nasıl bilebiliriz? Eğer bir kişi, gerçekteŐliđin doğasına ilişkin belli iddialarda bulunursa bu ya ondokuzuncu yüzyılın mekanistik ve atomik kuramları Şeklinde ya da yirminci yüzyılın kuantum mekaniği veya istatistiksel kuramlar Şeklinde olur ki o zaman soru Şu Őekli alır: Kişi nasıl bilebilir? Rand'a göre yöntem akıldır. Onun akıldan kastettiği Şey ise

² Michael B. Yang, M. D., Reconsidering Ayn Rand, Winepress Publishing, Enumclaw, 2000, s. 141

³ Douglas J. Den Uyl and Douglas B. Rasmussen (edit), The Philosophic Thought of Ayn Rand, University of Illinois Press, Urbana and Chicago, 1986, s. 4

⁴ Francis Bacon, Nowum Organum, Çev. S. Ö. Akkaş, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1999, s. 8

⁵ Ayn Rand, Atlas Shrugged, New American Library, New York, 1992, s. 929

duyum artı soyutlamadır. İnsan, bilgi kazanamazsa var olmayı sürdüremez. Bilgiyi kazanmak için kullanabileceği tek araç akıldır. Akıl, duygulardan gelen malzemeyi algılama, tanıma ve birleştirme gücüdür. Duyuların işi, insana varoluşun kanıtlarını getirmektir ama onları tanıma işi o insanın aklına aittir. Duyuları ona yalnızca bir şeyin var olduğunu söyler ama o şeyin ne olduğunu ona öğreten akıldır. Düşünmenin bütünü bir tanıma ve birleştirme sürecidir. Mantık denilen şey çelişkisiz tanıma sanatıdır. Çelişki var olamaz. Atom, neyse odur. Evren de öyledir. Hiçbirisi kendisiyle çelişik olamaz. Onların herhangi bir parçası da bütün ile çelişemez. İnsanın oluşturduğu hiçbir kavram, eğer o insan onu tüm kendi bilgi hazinesiyle çelişkisiz biçimde birleştiremiyorsa, geçerli olamaz. Bir çelişkiyle karşılaşması demek, kişinin kendi düşüncesinde bir hata yaptığını itiraf etmesi demektir.⁶ Bir çelişkiyi sürdürmesi, kişinin aklını devreden çıkarması, kendini de gerçekliğin alanından uzaklaştırması demektir.

Objektif bir realite ve realiteyi kavrama yetisi olan bilinç hakkındaki bu açıklamalardan sonra Rand'ın işi kendi etik-politik sistemini geliştirmek oldu. Rand için etik de objektif bir gerçekliğe dayanmaktadır. Değer kavramını olanaklı kılan da yalnızca hayat kavramıdır. Her şey ancak canlı bir varlık açısından değerlendirilebilir. Canlı bir varlık için iyi ya da kötuden, faydalı ya da zararlıdan, güzel ya da çirkinden söz edilebilir.⁷ İnsanın yeryüzünde yaşayan diğer canlı türlerinden farkı, alternatifler karşısında seçimleriyle hareket edebilme yeteneğinde aranmalıdır. İnsan, neyin iyi neyin kötü olduğu hakkında kendi doğasından hareketle uygulamaya koyacağı otomatik bir bilgiye sahip değildir. Hayatının hangi değerlere bağlı olduğunu, ne gibi eylemler gerektirdiği ona hazır olarak verilmemiştir. İnsanı diğer canlılardan ayıran ve onu kendine özgü biricik varlık kılan özelliği, bilgi edinebilme ve belirli bir amaç doğrultusunda eylemde bulunabilme yetisinin olmasıdır. İnsan, dünya üzerinde yaşayan canlılar içerisinde bir bilince sahip olması ve sınırsız bilgi edinme kapasitesiyle en yüce varlıktır.⁸

Rand'a göre en yüce varlık olan insan, kendi seçimiyle insan olmak ve hayatına kendi istencine dayalı olarak değer vermek zorundadır. Hayatına değer vermenin bir kereliğine değil, sürekli olması gerektiğini kendi seçimi olarak öğrenmek zorundadır. Başkalarının kendi yaşamları için yapmış oldukları seçimler sonucu ortaya çıkan değerlerle yetinip, kendi akli ve istencini bir kenara atmamalıdır. Kendine gerekli olan değerleri, kendi seçimi olarak keşfetmek, iyi eylemleri kendi seçimi olarak uygulamak zorundadır. Çünkü insanın bilinçli bir şekilde yapmış olduğu seçim sonucu kabul ettiği değerler kodu, ahlâk kodudur.⁹ Böyle bir sürecin sonucunda ortaya çıkmış olan ahlâki

⁶ Rand, a. g. e. s. 930

⁷ Ayn Rand, *The Virtue of Selfishness*, New American Library, New York, 1964, s. 16

⁸ Rand, a. g. e. s. 21

⁹ Harry Binswanger (edit) , *The Ayn Rand Lexicon, Objectivism From A To Z*, A Meridian Book, New York, 1988, s. 312

değerler doğrultusunda hareket eden insan, ahlâklı insan olarak değerlendirilebilir.

Rand'a göre Objektivist etik, değer ölçütü olarak insan hayatını görür. Her bir bireyin etik amacı da onun kendi yaşamıdır. Herhangi bir insanın hedefi dünyada var olmaksızın, eylemlerini ve değerlerini insana uygun standartlara göre seçmesi, hayatını sürdürmesi, doyuma erdirmesi gerekir.¹⁰ İnsanın akli, sağ kalmasının temel aracıdır. Ancak hayatta kalmak için insanın eylemde bulunması gerekmektedir. Sağ kalabilmek için düşünerek eylemde bulunmak zorundadır. İnsan açısından 'olmak ya da olmamak' sorunu, 'düşünmek ya da düşünmemek' sorunudur. Bir insan, hayatta kalma görevini başarmak istiyorsa, hareketlerinin kendi hayatını tahribe yönelmesini istemiyorsa, amaçlarını, değerlerini ve eylem çizgisini seçmek zorundadır. Seçme işini başarabilecek tek yetisi de akıldır. Aklının kendisi için belirlemiş olduğu istikamette hareket eden insanın ulaşacağı nokta mutluluktur. Mutluluk, insanın değerlerine ulaşmasından kaynaklanan bilinç durumudur. Mutluluk, insanın etik ve politik eylemlerinin temel amacıdır. Bu nedenle Rand'a göre siyasal anlamda bireyin temel haklarına sahip olması onun mutluluğunun ve özgür bir toplumun dayandığı en önemli temellerden birisidir.

Ayn Rand'ın objektivist felsefesine göre, siyasetin temel ilkesi, Amerika'nın Kurucu Babaları tarafından onaylanan 'birey hakları' ilkesidir. Zaten özgür bir toplumu savunmak isteyen her insanın bilmesi gereken şey, birey haklarının özgür bir toplumun temeli olduğudur. Birey hakları, bütün insanlığın ortak değeri, bütün uygar ülkelerin ortak paydası durumundadır. Birey hakları ilkesi, bütün insanların eşit, özgür ve onurlu yaşama hakkına sahip olmalarını gerektirir. Bu düşünce, birçok ulusal ve uluslararası belge ve bildirmede de ifadesini bulmuştur. Aslında bu anlayışa ulaşmak kolay olmamıştır. Yüzyıllar süren mücadeleler sonucu bu noktaya gelinebilmiştir. Hangi durumda olursa olsun birey haklarının etkin bir şekilde mücadelesini vermek, bu hakları ayrımsız bir şekilde herkes için savunmak gerekir. Bu nedenle bireyin ve onun haklarının birey tarafından oluşturulan her türlü toplumsal ve bireysel kuruma önceliği vardır.

Devlet ya da siyasal erkin bireyden daha önemli olduğunu söyleyen ve her türlü yönetsel aygıtın bireye önceliği olduğunu vurgulayan hiçbir sistem birey haklarını tam anlamıyla koruyabileceğini garanti edemez. Çünkü bu türden sistemler, neyin doğru ve neyin yanlış olduğuna kendileri karar verip, bireyin tercihinin birincil anlamda önemli olmadığını düşünmektedirler. Bireylerin kendi aralarında kuracakları ilişkilerin nasıl olacağına karar veren sistemler, hem bireysel ve hem de toplumsal anlamda emrediciliklerinden dolayı, birey haklarını ihlâl eden sistemlerdir. Rand'ın dile getirdiği gibi, 'haklar, bir bireyin eylemlerine rehberlik eden ilkelere, o kişinin diğer bireylerle olan ilişkilerine rehberlik eden ilkelere mantıksal bir geçişi sağlayan

¹⁰ Ayn Rand, *For The New Intellectual*, New American Library, New York, 1961, s. 122

ahlaki bir kavram olmalarının yanı sıra, bireysel ahlaki toplumsal bir bağlamda muhafaza eden ve koruyan bir kavram olma özelliğini de taşırlar. Ayrıca, haklar, bir insanın ahlaki ilkeleriyle bir toplumun hukuki kuralları yani etik ve siyaset arasında bir bağ olma özelliğine de sahiptirler. Hem ahlaki bir kavram ve hem de etik ile siyaset arasında bir bağ olma özelliğini taşıyan birey hakları, toplumu ahlaki kurallara tabi kılmanın araçlarıdır.¹¹

Birey hakları, tarihte çok yenidir ve pek çok kişi bu kavramı bugüne kadar tam olarak kavrayıp sindirememiştir. Toplumsal veya mistik etik kuramlarına uygun olarak bazı insanlar, hakların Tanrı'nın bir hediyesi olduğunu, diğer bazıları da onların toplumun bir armağanı olduğunu ileri sürerler. Fakat Rand'a göre, gerçekte hakların kaynağı insanın doğasıdır. Bağımsızlık Beyannamesi, insanların 'yaratıcıları tarafından inkâr edilemez (reddedilemez) bazı haklarla donatıldığını' ifade etmiştir.¹² İster bir yaratıcının isterse doğanın eseri olduğuna inanılsın, insanın orijini sorunu şu gerçeği değiştirmez: Rasyonel bir varlık olan insan, zorlama altında başarılı biçimde işleyemeyecek özel bir varlıktır ve haklar, insanın özel varlık tarzının gerekli bir koşuludur. Ayn Rand'a göre, birey haklarının kaynağı, ilâhi hukuk veya kongrenin kanunu değil, kimlik ya da özdeşlik yasasıdır (law of identity). A, A'dır, insan insandır. Haklar, insanın doğasının insana yaraşır bir şekilde yaşayışı için gerekli kıldığı varlık koşullarıdır. Eğer insan, dünyada yaşayacaksa, kendi hür yargısına göre davranmak, kendi değerleri için çalışmak ve emeğinin ürünlerini muhafaza etmek onun hakkıdır. Eğer dünya üzerinde yaşamak onun amacıysa, rasyonel bir varlık olarak yaşamak hakkına sahiptir; doğa ona irrasyonel olmayı yasaklar. İnsanın haklarını inkâr etmeye kalkan herhangi bir grup, çete ya da ulus, yanlış seçmiştir, yani kötüdür, yani anti-hayat demektir.¹³ Oysa 'haklar' kavramı, ahlaki bir kavramdır ve ahlak da bir seçim sorunudur. İnsanlar kendilerine ahlak standardı, hukuk standardı olarak kendi neslinin devamını seçmek zorunda değildirler ama bunun tersinin bir yamyam toplumu olduğu gerçeğinden de kaçamazlar. Öyle bir toplum ancak bir süre var olabilir, kendi içindeki en iyileri yer, sonra sağlamlar yenip bitince, geriye hastalıklılar kalınca, ya da rasyoneller bitip geriye irrasyoneller kalınca, kanserli bir vücut gibi çöker. Tarihte birçok toplumun kaderi böyle olmuştur ama insanlar, bu durumun nedenlerini düşünmemişlerdir. Rand'a göre, hiçbir insan, hiçbir toplum, ulus, ülke gerçekliğe yani A, A'dır biçiminde dile getirilen gerçekliğe meydan okuyarak irrasyonel bir şekilde yaşayamaz.¹⁴

Ayn Rand'ın tanımlamasına göre bir hak, toplumsal bir bağlamda bir insanın eylem özgürlüğünü tanımlayan ve ona yaptırım uygulayan ahlaki bir ilkedir. İnsan, eylem özgürlüğünün nereye kadar olduğunu ve nerede kendisine

¹¹ Ayn Rand, *Capitalism: The Unknown Ideal*, New American Library, New York, 1967 s. 320

¹² C. Can Aktan-İ.Yaşar Vural (der), *Özgürlük Bildirgeleri*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2003, s. 91

¹³ Nevzat Can, *Siyaset Felsefesi Problemleri*, Elis Yayınları, Ankara, 2005, s. 301

¹⁴ Ayn Rand, *Atlas Shrugged*, s. 972

bu eyleminden dolayı bir takım yaptırımların uygulanacağını ancak 'hak' kavramı aracılığıyla bilebilir. Bir hak, başkaları tarafından ihlâl edilmemesi gereken ve başkalarına devredilmeyecek olan bir ayrıcalıktır. Geleneklerden farklı olarak bir hak, ihlâl eden cezalandırılırsa haktır. Geçerliliğini sağlamak için hangi yaptırımların uygulanacağı konusunda insanlar arasında bir anlaşma olduğu zaman, yani ihlâl edenler cezalandırıldığında, ciddi bir biçimde insan haklarından söz edilebilir.¹⁵ Fiili olarak, masum olmayan bir takım suçlu insanlar, başkalarını soyabilir ya da onları köleleştirerek onların özgür olma haklarını ellerinden alabilir ama böylesi durumlarda da kurbanın hakları yine de devredilemez haklardır ve hak, kurbanın tarafında kalır çünkü suçlu olan haksızlık yapmıştır. Haklar, bir insanın eylem özgürlüğünü koruyan, fakat diğer insanlara hiçbir zorunluluk (ödev) yüklemeyen moral ilkelerdir. Özel vatandaşlar, bir diğerinin özgürlüğüne veya haklarına bir tehdit değildir. Fiziksel zora başvuran ve diğer insanların haklarını ihlâl eden özel birey suçludur ve insanlar ona karşı yasal koruma hakkına sahiptir. İnsanın bireysel hakları ilkesi, ahlakiliğin, devletin gücü üzerinde bir sınırlama, bireyin, kolektivitinin zalim gücüne karşı korunması, güçlünün hakka (adalete) tabi kılınması olarak, toplumsal sistemin derinliklerine doğru yayılmasıdır. Rand'a göre geçmişteki bütün sistemler, insanı, diğerlerinin amaçlarına kurban edilebilecek araçlar, toplumu ise kendi başına bir amaç olarak anladı. Oysa insanı kendi başına bir amaç, toplumu da bireylerin barışçıl, düzenli ve gönüllü birlikteliğinin bir aracı olarak görmek gerekir. Bütün önceki sistemler, bireyin hayatının topluma ait olduğuna, toplumun bireyi, toplumun dilediği şekilde bertaraf edebileceğine, bireyin yararlandığı her ve herhangi bir özgürlüğe ancak ve yalnızca toplumun lütfuyla ve müsaadesiyle sahip olabileceğine ve toplumun herhangi bir zaman bu özgürlüğü ortadan kaldıracabileceğine inandı. Oysa bireyin hayatının hakla (by right) (ki bunun anlamı, ahlak ilkesiyle ve insan doğasından dolayı demektir) kendisine ait (kendisinin) olduğunu, bir hakkın bireyin mülkü olduğunu, aslında toplumun hiçbir hakka sahip olmadığını, bir devletin tek haklı amacının birey haklarının korunması olduğunu kabul etmek gerekir ki Rand'a göre bunu tarihte gerçekleştirmiş olan Birleşik Devletlerdir.¹⁶ Birey haklarını ihlâl etmek demek, onu kendi yargısının aksi yönde davranmaya zorlamak veya onun değerlerini kamulaştırmak demektir. Aslında bunları yapmanın tek yolu, bireye karşı fiziksel zor kullanmaktır.

Rand'a göre bir 'hak', bir bireyin eylem özgürlüğünü toplumsal çerçevede tanımlayan ve tasvip eden moral bir ilkedir. Aslında bir tek temel hak vardır ve diğer haklar, bu temel hakkın sonuçları veya gerekçeleridir: Bu temel hak da, hayat hakkı ya da bireyin kendi hayatına sahip olma hakkıdır. Hayat, kendi kendini sürdüren ve kendi kendine üretilen bir eylem sürecidir. Hayat

¹⁵ Jan Philipp Reemtsma, Vahşeti Kavramak, Ayrıntı Yayınları, Çev. E. Ateşman, İstanbul, 1998, s. 69

¹⁶ Ayn Rand, Capitalism: The Unknown Ideal, s. 321

hakkı demek, kendi kendini sürdüren ve üreten eylemle meşgul olma hakkı demektir. Bunun anlamı ise, rasyonel bir varlık oluşun doğası tarafından gerekli kılınan, bireyin kendi hayatını sürdürmesi, ilerlemesi, hayatın gereklerini yerine getirmesi ve hayattan zevk alması için gerekli bütün eylemleri yapma hakkıdır. Hayat hakkının gerektirdiği diğer haklar da, özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı ve mutluluğu arama hakkıdır. Hayat hakkı, insanın kendi hayatını koruma ve sürdürme hakkı anlamına gelir. Hayat hakkı, aynı zamanda rasyonel bir varlık olan bireyin kendi hayatını koruması için doğası gereği, eylemlerinin gerektirdiği her şeyi elde etme hakkı anlamına da gelir. İnsan, hayatını devam ettirebilmek için, hayatta kalma yöntemine gereksinim duyar. Bilgi elde etmek ve değerlerini seçmek için aklını kullanması gerekir. Kendi kararlarına uygun bir şekilde eylemde bulunabilmesi için düşünme ve seçim yapabilme hakkını içeren özgürlük hakkına sahip olmalıdır. Eğer bir birey kendisine sunulmuş olan bir takım seçenekler karşısında seçim yapıp eylemde bulunabilme olanağına sahip değilse o insanın özgürlük hakkı yok demektir.

İnsan, nasıl kendi vücudu olmadan yaşayamazsa, haklar da, insanın haklarını gerçeğe dönüştürebilme hakkı olmadan var olamazlar. Bu hak, insanın düşünme, çalışma, çalışmasının ürünlerini kendine saklama hakkıdır. İşte bu mülkiyet hakkı demektir. İnsan, hayatını sürdürebilmesi için bir takım maddi aletleri yaratmaya gereksinim duyar. İşte mülkiyet hakkı, böyle bir işlemi yerine getirme hakkıdır.¹⁷ Mülkiyet hakkı, Rand'ın ifadesiyle, ' maddi değerleri, kazanma, koruma, kullanma ve elden çıkarma' hakkıdır. Hayat hakkı, bütün hakların kaynağıdır ve mülkiyet hakkı bütün hakların tek aracıdır. Mülkiyet hakkı olmaksızın başka hiçbir hak olanaklı değildir. İnsanoğlu hayatını kendi çabasıyla devam ettirebileceğinden, kendi emeğinin-çabasının ürününe sahip olma hakkı bulunmayan insan, kendi hayatını devam ettirmek için hiçbir araca sahip değil demektir. Ürettikleri, diğer insanlar tarafından gasp edilen insan bir köledir. Mülkiyet hakkı, eyleme yönelik bir haktır, bütün diğer haklar gibi, bir nesneye yönelik bir hak değil, eyleme ve o nesneyi üretmenin veya kazanmanın sonuçlarına yönelik bir haktır. Mülkiyet hakkı, bireyin herhangi bir mal-mülk kazanacağına bir garantisi değil, sadece kazandıklarına sahip olacağına bir garantisidir. Mülkiyet hakkı, maddi değerleri kazanma, muhafaza etme, kullanma ve elden çıkarma hakkıdır. Maddî mal varlığından yoksun olarak ancak bir hayalet var olabilir, ancak bir köle, kendi çalışmasının ürününe saklama hakkından yoksun olarak çalışabilir. Rand'a göre, mülkiyet haklarının kaynağı nedensellik yasasıdır. Her mülk ve her türlü servet insan aklının ve emeğinin ürünüdür. Nasıl nedensiz etki olamazsa kaynağı olmayan servet de olamaz. Servetin kaynağı zekâdır. Zekâ, çalışmaya zorlanamaz, çünkü, düşünme yeteneğine sahip olanlar, zorlama altında iş görmez, iş görenler de onları çalıştırmak için kullanılan kırbacın değerinden fazlasını üretmezler. Bir aklın ürünü, ancak o aklın sahibinin koyacağı koşullarla elde edilebilir,

¹⁷ Peikoff, a. g. e. s. 352

alışverişle, irade onayıyla alınabilir. İnsanın mülkiyete yönelik başka her türlü politikası suçluların politikasıdır.¹⁸ İnsan, hayatını devam ettirebilmesi için, amacı kendi iyiliği olan belli bir devindirici tarafından yönlendirilmeye gereksinim duyar. Mutluluğu arama hakkı işte böyle bir devindirici hakkıdır. Bu hak, insanın kendi uğruna yaşaması ve kendisini gerçekleştirme hakkıdır. Burada sözü edilen mutlu olma hakkı değil, mutluluğu arama hakkıdır ki, bunun anlamı da şudur: Bir insan, mutluluğunu kazanmak için gerekli gördüğü eylemleri yapma hakkına sahiptir. Diğer insanlar onu mutlu yapmak mecburiyetinde değildir. Hayat hakkı, bir insanın kendi hayatını bizzat kendi çalışmasıyla, sürdürmesi hakkıdır. Bu demek değildir ki diğer insanlar onun hayatı için gereksinim duyduğu şeyleri sağlamalıdır. Mülkiyet hakkı, bir insanın mal-mülk kazanmak, bunları kullanmak ve elinden çıkarmak için gerekli ekonomik etkinliklerde bulunma hakkına sahip olması demektir; başkalarının ona mal-mülk sağlamak zorunda olması demek değildir.¹⁹

Haklar, mantuki bir bütünlük içerisinde şekillenirler. Haklar, yaygın bir şekilde doğanın ilk yasası olarak isimlendirilen ‘kendini koruma görevi’nden türetilmiş olmaktan çok, doğrudan doğruya doğanın bu ilk yasasının açık dalları durumundadırlar. Bir insana, hayat hakkına sahipsin ama düşünmek ve eylemde bulunmak için başkalarının izinlerine gereksinimin var ya da hayat hakkına sahipsin ama üretmek ve tüketmek için başkalarının müsaadelerine ihtiyacın var veya hayat hakkına sahipsin fakat devletin izni ve kabulü olmaksızın kişisel herhangi bir amacının takipçisi olamazsın denildiğinde ne derece kaba bir çelişkiye düşüldüğü çok açıktır. Hayat, özgürlük ve mutluluğu arama hakları günümüz entellektüellerinin birçoğu tarafından yanlış olarak yorumlansa da, bu haklar, bütün dünyada uç bir hizmet olarak var olmaya devam etmektedir. Mülkiyet hakkının, insan haklarıyla uzlaşmadığını iddia eden entellektüellere Ayn Rand, etkileyici bir anlatımla şu şekilde cevap vermektedir: ‘Çağdaş beden mistikleri size, ‘mülkiyet hakkı’ kavramına karşı ‘insan hakları’ alternatifini sunarken, sanki biri olmadan diğeri olabilirmiş gibi davranırken, bedene karşı ruh doktrinini hortlatmak için son iğrenç girişimlerini sergiliyorlar. Maddi mal varlığından yoksun olarak ancak bir hayalet var olabilir, ancak bir köle, kendi çalışmasının ürününü saklama hakkından yoksun olarak çalışabilir. “İnsan hakları’nın mülkiyet hakkından daha üstün olduğuna ilişkin öğretinin tek anlamı, bazı kimseler diğerlerinin mülkü üzerinden para kazanma hakkına sahip demektir; beceriklilerin beceriksizlerden kazanacağı hiçbir şey olmadığına göre de, beceriksizler kendilerinden daha nitelikli kişilere sahip olacak, onları verimli sığır sürüleri gibi güdecek ve kullanacak demektir. Böyle bir şeyi insani ya da hak sayan her kim olursa olsun, o kişi ‘insan’ sıfatına asla layık değildir.”²⁰

¹⁸ Ayn Rand, For The New Intellectual, s. 183

¹⁹ Ayn Rand, İnsan(m) Hakları, Çev. A. Yayla, Sosyal&Siyasal Teori, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993, s. 261

²⁰ Ayn Rand, Atlas Shrugged, s. 973

İnsan, ruh ve bedeninin bütünleştiği bir varlık olduğu için her hak, diğerini gerektirir ve herhangi bir hak diğer haklardan ayrı, kendi başına olanaklı olmadığı gibi doğru bir şekilde tanımlanamaz da. Eylemde bulunma hakkından bağımsız olarak düşünme hakkından söz edilemez çünkü düşünmek, rasyonel bir insan için, eylemde bulunabilmenin yol göstericisi ya da standardı durumundadır. O halde, ‘bir insan hücrede dahi olsa kendisini özgür hissediyorsa, özgürdür’ şeklindeki açıklamalar, insanı bulunduğu duruma –her nasıl olursa olsun- razı etmeye çalışan mistik kadercilerin düşünceleridir ve gerçek özgürlüğün anlamını bilen bireyler tarafından dikkate alınmaması gerekir. Zaten bir hoşnutluk hâli olan ‘özgür hissetme’ ile, tercihler yapmanın önündeki başlıca engellerin kaldırıldığı bir durum olan ‘özgür olma’ arasında da ayırım yapmak gerekir. Sabıkalı bir insan, hapis hayatının güvenliğine yeniden kavuşmak için kasten bir suç işleyebilir; ama bu eylemden ortaya çıkan sonucu bir özgürlük durumu olarak nitelendirmek saçma olur herhalde.²¹

İnsan, beden ve ruh olarak iki ayrı alana bölünemeyeceği gibi, birey hakları da, mantıksal bir birlik içerisinde şekillenmektedir ve bunları da birbirlerinden tamamen soyutlayarak ele alma olanağı yoktur. Örneğin, insan hayatının ve etkinliklerinin bir alanındaki özgürlük, diğer alanlardaki özgürlüklerden bağımsız olarak düşünülemez. Rand’ın ifadesiyle, “siyasal özgürlük olmaksızın entellektüel özgürlük var olamaz; ekonomik özgürlük olmaksızın siyasal özgürlük var olamaz. Özgür bir akıl ve serbest bir pazar birbirinin doğal sonuçları durumundadır.”²² Rand’a göre hakları birbirlerinden bağımsız olarak ele alma olanağı yoktur. Hatta bu haklar, bir silsile şeklinde ortaya konulacak olursa birbirlerini gerekli kılan bir zincirin halkaları şeklinde bir görünüm ortaya çıkar. İnsan, bir tür yaşayan organizmadır, bu durum onun ahlakiliğe olan gereksinimine ve ahlaki ölçüt olan insan yaşamına öncülük eder ya da yol açar, bu da, bu ölçütün, yani hayat hakkının rehberliği aracılığıyla eylemde bulunabilme hakkını gerekli kılar. Akıl, insanın hayatta kalmasının tek aracıdır, bu durum ilk erdem olan rasyonaliteye yol açar, bunun sonucu olarak kendi kararına uygun eylemde bulunabilme yani özgürlük hakkı ortaya çıkar. Hayvanlardan farklı olarak insan, verilmiş olana kendisini uyarlayarak hayatta kalmaz. Bu durum da önemli bir erdem olan verimlilik ya da üretkenliğe yol açar. Üretkenliğin sonucu, bir kişinin ürettiği şeyleri koruma, kullanma ve elden çıkarma özelliklerini içeren mülkiyet hakkıdır. Akıl, bireyin önemli bir özelliğidir ve gerçekliğe tam bir sadakat talep eder. Gerçekliğe tam bir sadakat, bencillik etiğine öncülük eder ki bu da mutluluğu arama hakkına yol açar.

Özgür bir akıl, hiçbir vesayet altında bulunmayan, kendi ürünlerini kendi işlevinin sonucu olarak ortaya koyan akıldır. Düşündüklerini özgür bir şekilde dile getiren ve siyasal otoriteyi özünden yaralayacak düşünceler bile olsa onları

²¹ Norman P. Barry, , Modern Siyaset Teorisi, Çev. M. Erdoğan-Y. Şahin, Liberte Yay., Ankara, 2003, s. 221

²² Ayn Rand, For The New Intellectual, s. 25

ifade etmekten çekinmeyen insanlar, ancak özgür bir akla sahip olan insanlardır. Düşüncelerin özgürce dile getirilebileceği ortamlar da düşüncenin her hangi bir engelleme olmaksızın ifade edilmesini insan onurunun ve dolayısıyla kişiliğinin ayrılmaz bir parçası olarak gören anlayışların egemen olduğu ortamlardır. Rand'ın dediği gibi, söz ya da ifade özgürlüğü demek, bir insanın düşüncelerini, siyasi iktidar tarafından baskı altında tutulma, müdahale edilme veya cezalandırılma tehlikesinden uzak olarak ifade etme hakkına sahip olması demektir. İfade özgürlüğü diğer insanların bir kimseye, düşüncelerini ifade etmek için kullanmak üzere bir konferans salonu, bir radyo istasyonu veya bir baskı makinesi sağlaması demek değildir. Özgürlüklerin ancak başkalarıyla olan ilişkiler çerçevesinde bir anlamı vardır ve özgürlükleri birbirlerinden ayırma olanağı yoktur. Aynı şekilde haklar da bir tek ilkeye veya insanın tek bir olanağına indirgenerek açıklanamaz.²³

Rand'a göre, doğru bir felsefe, uyumlu bir sistem olduğu için hakların her biri yalnızca tek bir etik ya da metafizik ilkeye dayanmaz, aksine söz konusu bütün ilkelere yani sonuç olarak haklar konusunu önceleyen felsefenin her dalından kaynaklanan ilkelere dayanır.²⁴ Bütün haklar, insan hayatının ahlakın ölçütü olduğu gerçeğinden kaynaklanır. Haklar, insan yaşamını korumak için gerekli eylemlere yönelik haklardır. 'Değer' kavramını olanaklı kılanın 'hayat' kavramı olması gibi, ahlakiliği oluşturan ve dolayısıyla 'haklar' kavramını olanaklı kılan da insan yaşamı için gerekli olanlardır. Bütün haklar, insanın akıl aracılığıyla hayatta kaldığı gerçeğine dayanırlar. Haklar, rasyonel bir varlığın korunması için gerekli eylemlere yönelik haklardır. Haklar, insanların başka birilerine kendilerini feda etmeksizin bir arada yaşayabileceklerini varsaydırır. Eğer insan, yalnızca doğa tarafından belli bir miktarda üretilmiş olan şeyleri tüketirse, her insan potansiyel olarak bir diğeri için tehdit olmuş olur.

Tüm haklar, bencillik etiğine dayanır. Haklar, bir bireyin bencil bir şekilde sahip olduğu hayat hakkı, özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı ve mutluluğu aramaya yönelik haklardır. Yalnızca kendinde bir amaç olan varlık, bağımsız bir eylem için ahlaki bir yaptırım talep edebilir. İnsan, kendisinin dışında, Tanrı ya da toplum olabilir, bir varlığa hizmet etmek için var olmuş olsaydı, o zaman herhangi bir hakka sahip olamayacaktı ve yalnızca bir kölenin ödevlerine sahip olmuş olacaktı. Rand'a göre, objektivist felsefeyi doğru bir şekilde anlayan her insan, bu felsefeden hareketle insan haklarını zahmetsizce okuyup anlayabilir. Bu durum o insanın bu hakların Bağımsızlık Deklarasyonunda dile getirilen haklar olduğunu anlamasına neden olur. Haklar, toplumun işleyiş sürecine uygulanmış olan etiğin sonuçlarıdır.

Siyaset felsefesi tarafından temel haklar olarak, hayat, özgürlük, mülkiyet ve mutluluğu arama hakları kabul edilir. Rand'a göre yalnızca bu haklar, evrensel etik ilkelere doğrudan dayalı olan ve geniş soyutlamalarla ilgili olarak

²³ Nevzat Can, Özgür Birey Sınırlı Devlet, Hece Yayınları, Ankara, 2005, s. 145

²⁴ Peikoff, a. g. e. s. 352

formüle edilmiş olan haklardır. Bu hakların çok sayıda uygulaması ve yürürlüğe geçirilmiş hali vardır. Basın özgürlüğü, bağımsız mahkemelerde yargılanma hakkı ve Haklar Bildirgesinde ayrıntılı bir şekilde dile getirilen ayrıcalıklar bunların yalnızca bir bölümüdür. Hak kavramı doğası gereği, Ayn Rand'ın dile getirdiği gibi, eyleme, özellikle eylem özgürlüğüne yönelik haklardır. Bu özgürlük zorlama, baskı ya da başka insanların müdahale etmelerinden özgür olmak ve emin olmak anlamına gelir.²⁵ Böylece her birey için bir hak bir 'pozitif'in, onun kendi yapısına göre, kendi amaçları için, kendi gönüllü, zorlanmamış seçimiyle hareket etme özgürlüğünün moral tasdikidir. Onun hakları, diğer insanlara negatif bir yükümlülük (obligation), yani onun haklarını ihlâl etmekten uzak durmak dışında hiçbir yükümlülük yüklemes. Çünkü her insan, kendi hayatını korumak ve devam ettirmek zorundadır ve hiç kimsenin başkalarının ürettiği şeylere ve eylemlerine sahip olma hakkı yoktur. Bir hak, bir başarı garantisi ya da yardım talebi değildir. Hayat hakkı, aslında bir kendini koruma hakkıdır. Hayat hakkı, diğer insanların, bir insan acıktığı zaman ona yiyecek verme, hastalandığı zaman ilaç verme, işsiz kaldığı zaman iş verme zorunlulukları olduğu anlamına gelmez. Özgürlük hakkı, bir kişinin isteklerinin, başkaları tarafından kabul edilmese bile karşılanması anlamına gelmez. Mülkiyet hakkı da siyasal yönetimin mülkü olmayana yer-yurt vermesi anlamına gelmez. Rand'a göre, eğer haklar, rasyonel bir çerçevede tanımlanırsa, bir bireyin haklarıyla başka insanların hakları arasında herhangi bir çatışma olanaklı değildir. Her insan bağımsızdır. Her insan kendi haklarının alanı içerisinde mutlak olarak özgürdür ve bu anlamda her insan aynı haklara sahiptir. Haklar kavramı, akıldan ve gerçeklikten koparılsa, çatışmadan ve 'kendini tahrip etme hakkı kuramı'ndan başka bir şey kalmaz ortada.

Rand'a göre, birden fazla insanın katılımını gerektiren herhangi bir iş (girişim) her katılımcının gönüllü rızasını gerektirir. Tarafların her biri kendi kararını verme hakkına sahiptir, fakat hiçbiri kendi kararlarını zorla diğerlerine dayatmak hakkına sahip değildir. 'Bir işe sahip olma hakkı' gibi bir hak yoktur, sadece serbest (özgür) ticaret hakkı vardır. Bu, bir kimsenin, eğer başka biri onu çalıştırmak (kiralamak) isterse, bir iş edinmesi hakkıdır. 'Bir eve sahip olma hakkı' gibi bir hak yoktur, yalnızca serbest ticaret hakkı; bir ev inşa etmek veya satın almak hakkı vardır. Eğer hiç kimse bir mal için para ödemek istemiyorsa, şayet hiç kimse bir insanı çalıştırmak veya onun ürününü satın almak istemiyorsa, 'adil bir ücret veya fiyat hakkı' gibi bir hak yoktur. Hiçbir üretici, süt, ayakkabı, sinema filmi veya şampanya gibi malları üretme yolunu seçmediği takdirde tüketicilerin bunları edinme hakları, 'tüketici hakları' gibi haklar da yoktur. Özel gruplar olarak kabul edilen, çiftçilerin, işçilerin, işadamlarının, işverenlerin, yaşlıların, gençlerin, doğmamışların hakları yoktur. Sadece her bireysel insanın ve bireyler olarak bütün insanların sahip olduğu

²⁵ Ayn Rand, Capitalism: The Unknown Ideal, s. 322

insan hakları vardır.²⁶ Rand'a göre, mülkiyet hakları ve serbest ticaret hakkı insanın tek ekonomik hakkıdır. Aslında bu haklar da siyasal haklardır ve 'ekonomik haklar bildirgesi' cinsinden bir şey de olamaz.

Rand'a göre, ekonomik haklar bildirgesi gibi öğretiler, bir bireyin kendi maddi varlığını, kendi kanaatlerine göre kullanma hakkına sahip olmadığını ve kendi parasını ayırım yapmaksızın onun mülkiyeti üzerinde bir hakkı olan herhangi bir konuşmacıya ve propagandiste devretmesi gerektiğini savunur. Bunun anlamı şudur: Düşüncelerin dile getirilmesi için araçlar sağlama yeteneği bir insanı herhangi bir düşünceye sahip olma ve onu savunma hakkından mahrum eder. Buna göre, bir yayınevi, değersiz, yanlış veya zararlı bulduğu kitapları yayınlamak zorundadır. Bir TV programının mali giderlerinin karşılayıcısı, kendi kanaatlerini küçümseyen ve onlarla alay eden yorumcuları finanse etmek zorundadır. Bir gazetenin sahibi kendi başyazı sütunlarını basının köleleştirilmesi için yaygara koparan genç serserilere ayırmalıdır. Ekonomik haklar teorisi, her tiyatro yazarı olmayı düşleyene, her avare şaire, her gürültücü besteciye, her politik himayecisi olan ressama, insanların, gösterilerini izlememek veya eserlerini almamak yoluyla onlara vermektan kaçındıkları mali desteğin sağlanması hakkını da kapsar. Bazı insanlar, ekonomik haklar konusunda gürültü koparıırken, Rand'a göre politik haklar kavramı ortadan kalkmış oluyor. Siyasal haklara karşı ekonomik haklar formülü, zamanımızın en hayati sorunlarından birisinin dile getirilmesidir. Rand'a göre bu formül, ya o, ya da öbürü formülüdür. Biri diğerini tahrip eder. Fakat gerçekte hiçbir 'ekonomik hak', 'kollektif hak' 'kamu çıkarı (public interest rights) hakları' yoktur. 'Birey hakları' (individual rights) terimi bir gereksizliktir; sadece hak vardır, başka hiçbir çeşit hak ve onlara sahip olacak kişi, kimse yoktur.²⁷ Bir toplumun özgürlüğünün garantisi, o toplumun her bireyinin sahip olduğu siyasal haklardır. Siyasal hakları yok etmenin dolaylı yolu, 'kollektif haklar', 'kamu çıkarı hakları' gibi yeni hak türleri ortaya atmaktır. Oysa bu sahte-kavramlar terimlerde bir çelişki içermektedirler ve dile getirdikleri şekilde bir hak da yoktur.

Abstract: According to Rand, human rights are the rights based on human nature. That is, the source of human rights is the human nature which is free from every kind of authority. If a man lives happily for his values and preserving the products of his efforts are his own rights. A right is a moral principle defining and approving individual's activity freedom within a social framework. Man's basic right is right of living. As for other rights which living right necessitates, they are to search for freedom, ownership and happiness. All the rights stem from the reality according to which life is a criterion of morality. Rights are directed towards the actions which are necessary for saving human life. For this reason, rights are the results of ethics applied to the working process of society.

Key Words: Right, freedom, ownership, life, happiness.

²⁶ Ayn Rand, The Virtue of Selfishness, ss. 114-115

²⁷ Ayn Rand, Capitalism: The Unknown Ideal, s. 328

Kaynakça

- Aktan, C. Can – Vural, İ.Yaşar (der), **Özgürlük Bildirgeleri**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2003
- Bacon, Francis, **Nowum Organum**, Çev. S. Ö. Akkaş, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1999
- Barry, Norman P., **Modern Siyaset Teorisi**, Çev. M. Erdoğan-Y. Şahin, Liberte Yay., Ankara, 2003
- Binswanger, Harry (edit) , **The Ayn Rand Lexicon, Objectivism From A To Z**, A Meridian Book, New York, 1988,
- Can, Nevzat, **Özgür Birey Sınırlı Devlet**, Hece Yayınları, Ankara, 2005
-, **Siyaset Felsefesi Problemleri**, Elis Yayınları, Ankara, 2005
- Rand, Ayn, **For The New Intellectual**, New American Library, New York, 1961
-, **The Virtue of Selfishness**, New American Library, New York, 1964
-, **Capitalism: The Unknown Ideal**, New American Library, New York, 1967
-, **Philosophy: Who Needs It**, New American Library, New York, 1982
-, **Atlas Shrugged**, New American Library, New York, 1992
-, **İnsan(in) Hakları**, Çev. A. Yayla, **Sosyal&Siyasal Teori**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993
- Reemtsma, Jan Philipp, **Vahşeti Kavramak**, Ayrıntı Yayınları, Çev. E. Ateşman, İstanbul, 1998
- Uyl, Douglas J. Den and Rasmussen, Douglas B. (edit), **The Philosophic Thought of Ayn Rand**, University of Illinois Press, Urbana and Chicago, 1986
- Yang, Michael B., M. D., **Reconsidering Ayn Rand**, Winepress Publishing, Enumclaw, 2000